

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

MEMORY AND FORGETFULNESS

Krasimir Asenov

University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria

Abstract: Memory and forgetfulness are special categories of social phenomena. They form both cultures and conditions for the rise and fall of peoples and civilizations. The binary opposition between memory and oblivion is a breeding ground for the evolutionary development of philosophical thought from antiquity to the era of postmodern globalization. The attitude of individual peoples towards memory and oblivion often determines not only their place in history, but also positions them in the hierarchical map of the world.

This article examines the categories of memory and oblivion through cultural-anthropological and ethnocultural discourse.

Keywords: social phenomena, memory, forgetfulness.

ПАМЕТ И ЗАБРАВА

Красимир Асенов

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Паметта и забравата са особени категории социални феномени. Формират както култури, така и условия за възход и упадък на народи и цивилизации. Бинарната опозиция между памет и забрава, е хранителна среда за еволюционно развитие на философската мисъл от античността до епохата на постмодерната глобализация. Отношението, което имат отделните народите към паметта и забравата, често предопределя не само тяхното място в историята, но ги позиционира и в йерархичната карта на света.

Настоящата статия разглежда категориите памет и забрава през културно-антропологичния и етнокултурен дискурс.

Ключови думи: социални феномени, памет, забрава.

*Паметта е благоденствие, диктатор и проклятие
едновременно. Забравата е пустота, състояние на
отвореност и готовност за разширение*
Красимир Асенов

В стаята се възцари тишина. Всички погледи бяха насочени към ходжата – жена на около седемдесет години. Възрастната жена пое детето в ръцете си, доближи устните си до дясното ухо на детето и почти шепнешком изрече три пъти: - *Помни името си, Адем! Помни името си, Адем! Помни името си, Адем!* След което подаде детето на седящата от дясната и страна млада жена, която повтори същите думи в ухото на детето, като добави и молитва. И така, детето премина три пъти през ръцете на всичките около петнайсет жени, които повтаряха същия ритуал. Накрая, детето се върна отново при ходжата, която след молитва, го върна на майка му. В ритуала участваха само жени, на различна възраст, които преди да си тръгнат поднесоха различни подаръци на новороденото – дрехи, златни монети, накити, пари и пр.¹

Подобни ритуали се извършват и на други места по света, от общности, които са с различна етнокултурна и религиозна принадлежност. Така например: при племето йораи, което обитава вьетнамските плато, малко след като се роди дете, се провежда ритуал свързан с предаване на паметта. Родилката приготвя вретено с памучна нишка, напърсква я с корен от джинджифил и бира, които предварително е съдвкала в устата си, след което духва седем пъти в отвора на вретеното, насочено към ухото на детето, и произнася заклинания, които призовават ушите на детето да си спомнят труда, роднинството и пр.²

Героят на Омир – Одисей, в деветата песен на легендарната поема „Одисея“, разказва на великия цар на мъжете феаки – Алкиной³, за своята среща с лотофагите – гостоприемните жители на митичен остров, които приготвят от медено сладките цветове на лотоса, напитка, даряваща всеки опитал от нея със забвение. Осем години прекрасната нимфа Калипсо задържа при себе си Одисей, благодарение на амнезията причинена от елексира. Породена от страданията на Пенелопа по Одисей, Хермес – пратеникът на боговете, предава на Калипсо божията повеля да освободи Одисей и тя е принудена да го направи.

Дали Омир е авторът на „Одисея“ или е плод на общия труд на братството на Аедите, какъвто е и самият Омир, е извън контекста на основната изследователска тема на настоящата книга, но мнемотехниката използвана от Аедите за формиране и предаване на колективна памет, от общности и народи, които не разполагат със собствена писменост, е част от изследователското поле на настоящият труд. Счита се, че до VIII век пр. н. е. Древна Елада не е разполага със писменост и основната дейност на аедите е свързано с възпяване на изначалните времена – поддържане жива паметта за героичното минало на елините.

¹ Личен архив: част от теренен материал, който описва ритуал наречен: „*Мейрем (Мерийем) ана софра*“ (в превод от турс. ез. – *Трапеза в чест на Дева Мария – Света Богородица*), записан през 2017 г. в най-голямата гетоизирана градска структура (ГГС) в Европа – Столипиново. Ритуалът се извършва преди детето да навърши четиридесет дена. През последните години обаче, ритуалът търпи някои промени: детето се изчаква да навърши поне 2-3 месеца; не се следи стриктно дали всяка жена на тръгване оставя част от своята дреха, обикновено конец, който е наричан *уюкулук* (от турс. език – букв. *за сън*) и се поставя в пазвата на новороденото или в неговата люлка (легло); често вместо императива: *Помни името си!* Се използва друга форма: *Знай името си!*

² Кандо, Ж. 2001. *Антропология на паметта*. Изд. „Одри“ – Враца, с. 24.

³ Алкиной е цар на Феакия на остров Схерия. След като Одисей и неговите другари претърпяват коработворение на брега на острова му, той ги посреща гостоприемно. Голяма част от *Одисея* са разказаните от Одисей приключения на цар Алкиной. Счита се, че дворецът му е построен от Хефес и се пази от златни кучета, които никога не спят.

Дълги списъци от имена на елински острови, градове, богове, герои и кораби, хилядократно изпявани от аедите, представа за които придобиваме от песен II на *Илиада*, наречена „Сън“, конструира памет, която предавана и записана във времето, изгражда основите на един подреден, изпълнен с божествено присъствие свят. В този свят боговете и хората са в непрекъснато съприкосновение – споделят общи чувства и емоции, създават общо потомство – полубоговете – новите творци, които подготвят хората да управляват земята. Така, изпятата от аедите история – памет, реална или въобразена, повече от две хиляди години като йонийски стълб поддържа основите на западната цивилизация.

Божествено – човешката споделена реалност се разрушава, когато хората се отвършат от дъщерята на Уран и Гея, богинята на паметта, титанидата Мнемозина (Мнемосюна). Точно както в ритуалите и свещените книги, когато човек и народ се отвърнат от божествените императиви: „*Тогава рече Моисей на люде: Помнете тоя ден, в който излязохте из Египет, из дома на робството; защото със силна ръка Господ ви изведе от там...*“⁴; „*Да помните и изпълнявате всичките Ми заповеди, и да бъдете свети на вашия Бог*“⁵; „*Но да помниш Господа, твоя Бог, защото Той е, Който ти дава сила да придобиваш богатство*“⁶, така и Бог се отвърща от тях, а без божествената подкрепа, те стават слаби, уязвими, обречени на забвение.

На иврит императива *помни* – זכור се чете *закар*. В стария завет, *закар* не означава просто да се помни – някакъв вид пасивно съзерцание, а действие, реакция на цялото човешко същество, което е ангажирано с този акт – мислите, съзнанието, тялото или както казва Бревард Чайлдс⁷: *Споменът (помненето) е действие, насочено към някого, а не е форма на психологическо преживяване на субекта.*

Още в първа строфа на еврейския литургичен химн *Лехá додí*, приветстващ настъпването на Шабат и част от богослужението *Каббалат Шабат*, се казва: *помни и съблюдавай!* Защо Бог казва: „Помни!“? Защото да забравиш съботата (шабат) означава да забравиш Създателя.

Херменевтичният дискурс на императива *помни*, или казано иначе, за да се разтълкува и проследи зараждането на това категорично искане от страна на Бог, е необходимо да се установи основанието и последствията от неговото изпълнение или неизпълнение. Думата *завет*, е превод на еврейската дума *берит*. В Новия завет съответната гръцка дума е *диатеке* (διαθήκη) и се превежда като договор, спогодба или завещание. Книгата на Свещеното Писание, всъщност представлява един пакт, съглашение между Бога и Неговия народ⁸. Споразумението сключено между Бога и Неговия народ поражда взаимни задължения. Правото на Бог да налага заповеди (законали) на човеците, поражда и права, които стават част от човешкия правен патримониум. Докато се спазва споразумението (договора) – хората помнят и спазват своите обещания пред Бог, и Бог помни хората: „*Тогава Бог си спомни за Ной и за всички негови живи същества, и за всичкия добитък, всички, които бяха с него в ковчега, и Бог допусна вятър да премине по земята, и водите започнаха да намаляват.*“⁹. Когато Бог помни, а това е акт, действие, което поражда милост, закрила, благоденствие. Когато Бог забрави, той не участва в определено действие. Забравен, Той се оттегля, а непомнещите Го, заживяват в една друга, сурова реалност – уязвими, преследвани и в непрекъсната нужда.

Подобна философия е имплантирана и в исляма. В един хадис, предаден от Тирмизи, за който той казва: „*хадис хасен сахих*“ (добър и достоверен хадис), откриваме същата

⁴ Старият завет - Изход 13:3

⁵ Старият завет - Числа 15:40

⁶ Старият завет - Второзаконие 8:18

⁷ Американски старозаветен учен и професор по Стария Завет в Йейлския университет от 1958 до 1999 г. Той се смята за един от най-влиятелните библейски учени на 20 век.

⁸ Макдоналд, У. 2007. *Коментар на Стария Завет*. Т. 1. Издателство „Верен“ ЕООД, София, стр. 16.

⁹ Старият завет – Битие 8:1

каузална зависимост: „Помни Аллах и ще го намериш пред себе си. Помни Аллах в благоденствие и Той ще те помни при нужда“.

Паметта и забравата са особени категории социални феномени. Формират както култури, така и условия за възход и упадък на народи и цивилизации. Бинарната опозиция между памет и забравата, е хранителна среда за еволюционно развитие на философската мисъл от античността до епохата на постмодерната глобализация. Отношението, което имат отделните народите към паметта и забравата, често предопределя не само тяхното място в историята, но ги позиционира и в йерархичната карта на света. Дистинктивната същност на двете категории е възприемана най-често *ad hoc*: памет срещу забравата; спомени срещу амнезия. Категоричното възприемане на двата феномена като независимо съществуващи, и неспособността за възприемане на същата диадата като динамични и взаимопораждащи се процеси, измества философската оптика от херменевтичните възможности, които се откриват при осъзнаване на симбиотичната връзка между паметта и забравата. Паметта е изобилна с истории, възпоменания, героични предци, ритуали и традиции, но и с отговорността за тяхното съхранение и предаване. Забравата е пуста. Но тази пустота е заредена с потенциал. И това е нейното основно състояние. Забравата е състояние на отвореност и готовност за разширение, в което съществуват всички потенциали възможни памет. Забравата е фон, празен екран, върху който може да се прожектират (въобразят) образи, събития, истории - като част от процеса на формиране на нова памет. За разлика от забравата, паметта задължава – тя е организирана, отговорна и последователна. Тя е диктатор – също като Бог – от една страна налага подчинение на онези, които я носят, но от друга страна ги награждава с правото да създават и владеят градове, държави и империи. Паметта винаги и навсякъде има поливалентна функция, чиято първа и може би върховна валенция е конструирането на безброй механизми, които да я поддържат будна и жива. Въпреки това, всяка памет е подложена на ерозия. Независимо от факторите, които поразяват и поддържат тази ерозия, паметта рано или късно преминава в забравата. Вечната памет е човешка фикция – илюзия, породената от страха от забравата, която често се представя и като еманация на смъртта.

Ако приемем паметта и забравата като червената нишка на Ариадна, която да ни води и ориентира във глобализацията се свят, неминуемо се сблъскваме с определени закономерности, които формират имплицитни форми на взаимозависимости. Без да се абсолютизират феномените породени от отношението, което манифестират отделните етнокултурни групи (общности, народи) към паметта и забравата, както и към техните корелати, те са основополагащи, както при конструирането на етнокултурната идентичност, така и при формирането на нациите и държавите. Културите, които притежават паметта за своята изначалност, я дълбаят по стените на обелиска на съвременната цивилизация, останалите, върху пясъка, който приливът на времето заличава и споменът за тях остава да живее единствено в чуждата памет.

Източници:

1. Асенов, К. 2021. Отвъд ойкумена. Глобалното гето. Изд. „Студио 18“. ISBN 978-619-7249-80-4, 210 стр.
2. Кандо, Ж. 2001. Антропология на паметта. Изд. „Одри“ – Враца.
3. Макдоналд, У. 2007. Коментар на Стария Завет. Т. 1. Издателство „Верен“ ЕООД, София.
4. Старият завет.